

Omslagsbilden är en beskuren detalj från framsidan på Philips huvudkatalog år 1958–59.

Premium Publishing
Sankt Göransgatan 159
Box 30 184
SE-104 25 Stockholm

Tel: +46 (0)8 545 689 20
E-mail: info@premiumpublishing.com
Web: www.premiumpublishing.com

Projektleddning: Wille Wendt
Grafisk form: Mattias Hallbom/Join The Colours & Jenny Berggren
Intervjuer: Börje Lundberg och Ammi Bohm
Texter Svea Radio och Hammarby Radio: Wille Wendt
Textredigering: Börje Lundberg
Bildresearch: ?
Scanner/repro: Mats Sellin, Mattias Hallbom, Jenny Berggren

Tryckt inom EU av Bulls Graphics, Halmstad
Papper: Munken Lynx 115 gr
ISBN: 978-91-89136-16-8

Första upplagan: © 2008 Premium Förlag – en division av Internal AB

Alla rättigheter reserveras för respektive upphovsrättsinnehavare. Ingen del av denna bok får kopieras, lagras i databaser, återutsändas i någon form eller spridas digitalt eller i annan elektrisk eller mekanisk form utan skriftligt medgivande av rättighetsinnehavaren.

radiogrammofonen

– *en harmoni i klang och elegans*

Lars-Göran Dybeck

PREMIUM
PUBLISHING

innehåll

Förläggarens förord **6**

Författarens förord **14**

1935–1949

”Och den byter skivor aldeles av sig själv” **16**
Radiogrammofoner till OS-hjältarna 29

1950–1959

Nog skulle man vilja ha en radiogrammofon **30**
Barnen får lyssna till en ny ton 53
Ett lyft för svensk möbelindustri 60
Från 70 miljoner till 700 miljoner 79
Curt Widegren: ”Jag kände på mig att det här var
en framtidsbransch” 88
Olle Franzén: Istället för flygel 96
I väntan på Tio i topp 100
Luxor 114
Centrum Radio 120
Arne Norlander: ”Luxor Magnefon var en
populär radiogrammofon” 122
Transistorn, början till slutet för radiogrammofonen 129

1960–1969

De sista ljuva åren **1??**
Statlig kontroll av priserna 1??
Svea Radio 1??
Ett brev kom från: Leif Berggren 1??
Hammarby Radio 1??
Philips höll ett järngrepp om marknaden 1??
Några svenska tillverkare av radio och radiogrammodoner 1??

Super High Fidelity-rymdklangsystem!

Ja, så stod det i en av de många vackra och mycket suggestiva reklambroschyrerna i original från 1950-talet som jag ramlade över i en antikaffär i Stockholm häromåret. Där presenterades alla olika radio- och radiogrammofoner som man kunde köpa runt om i landets radioaffärer. Jag blev helt tagen! Jag köpte hela bunten. Och blev fascinerad över hur oerhört övertygande och elegant man lyckades marknadsföra dessa dåtidens högteknologiska vidunder till nöjesmaskiner. Designen på radio-grammofonerna tävlande verkligen om köparnas gunst – de stod där och fullkomligt sken i kapp i mängder av olika läckra modeller – många i den vackraste av svensk möbel-design som bara måste ha stått på topp under 1950-talet... Mästerverk i jakaranda eller teak, med eller utan rundade hörn och mystiska jalusidörrar – ja allt var av finaste hantverk, ofta utfört på någon av de många fina möbelfabrikerna på den svenska landsorten. Dessa fick uppgiften att ständigt designa nya varianter – allt för att deras kunder radiotillverkarna skulle kunna behålla konkurrenskraften i den

strida floden av nya modeller. Konkurrenten var ju benhård och designen blev lika viktig som själva tekniken – möblerna skulle ju stå som en prydnad centralt placerad där hemma i vardagsrummet.

Jag blev fascinerad över hur helsvenska bolag som Luxor och Centrum konkurrerade med inte bara med det internationellt stora Philips (som gått från glödlampor via radio-rör till radioapparater och köpt upp svenska märken som DUX och Conserton) utan också tävlade med flera av de svenska etablerade industriföretagen som AGA, ASEA och LM Ericsson. Alla gjorde man radiogrammofoner! Med skivväxlare! Det var helt enkelt dåtidens MP3 spelare! En iPod på 36 kilo och på fyra ben!

Det där besöket i antikaffären blev startskottet för den lilla hyllningsbok som du nu håller i handen...

Radiogrammofonen var under flera decennier under mitten 1900-talet en betydelsefull och älskad inredningsdetalj som inte bara signalerade status och spännande högteknologi

Stilfull och ren i linjen klar och mjuk i tonen

Med Elvis och Margareta på plats i skivväxlaren

Jag var fyra år när jag först såg en radiogrammofon. Föräldrarna hade köpt en Blaupunkt i teak som helt plötsligt stod där på vardagsrumsgolvet. Mamma och pappa spelade mest Benny Goodman och Glenn Miller, men jag hade just fått en Elvis EP (*Tutti Frutti*) av en faster som visste vad man skulle ge en 4-åring i födelsedagspresent. I min ägo fanns redan "Mössens julafton" med Margareta Kjellberg. Det var Elvis och Margareta som jag laddade skivväxlaren med 1957.

Sverige var under mitten av 50-talet det land i världen som hade störst utbud av radiogrammofonmodeller i förhållande till sin befolkning, enligt en dåtida undersökning. Vi var under en kort period radiogrammofonens förlovade land.

Sedan dess har över 50 år gått. Radiogrammofonen lever kvar, i minnen, hos samlare och som en symbol för en epok. Här har vi samlat ett collage från den tiden. Så här såg det ut när 50-talets köpkraft öppnade den glatt plingande dörren till någon av de många radioaffärerna. Då ny och spännande hemelektronik för första gången tog plats i de svenska hemmen.

På gatan utanför radioaffären hade man parkerat den nyinköpta Volvon. Det mesta var nu möjligt och framtidsvisionerna som publicerades i tidens tekniktidningar spännande. Vad skulle hända närmast – snart hade man kanske ett eget flygplan.

Den här boken är en spännande resa tillbaka till den tiden – då en radiogrammofon var så mycket mer än en radio och en gramfon.

och spela dem på en Philips med diamantrål – det finaste som finns för Edra skivor.”

Möjligheterna att skapa sin egen musikupplevelse betonades. Att kunna spela musik som passade den egna smaken och att inte vara beroende av radion.

Filmen var stor under 40-talet, och många grammofoonfavoriter hördes för första gången i biosalongens mörker. 1946 fick exempelvis filmpubliken stifta bekantskap med Frank Sinatra i filmen *Anchors Aweigh* (*Säg det med en sång*). Frank Sinatra, som i filmen framför bland annat *I Fall In Love Too Easily*, skulle bli en av 50-talets stora skivartister i Sverige, inte minst i LP-format.

En av de allra mest sålda utländska stenkakorna under efterkrigstiden innehöll även den filmmusik – *Harry Lime Theme* med Anton Karas från filmsuccén *Den tredje mannen*, som hade premiär 1949.

I takt med att försäljningen av grammofoonskivor ökade så ökade också intresset för nya grammofooner och speciellt radiogrammofooner. Enligt en annons från AGA i Radiohandlaren 1944 är ”skivbytare och radio” en mycket lämplig present till de 63 000 bröllop som man räknade med skulle ingås det året. Radiogrammofonen var, sakta men säkert, på väg in i det svenska folkhemsbygget på allvar.

◀ Frank Sinatra håller ställningarna väl mot Elvis och de övriga och får en imponerande stor skyltning i Svea Radios fönster i Karlskrona – året är 1958.

Börja dagen med en schlager

Den svenska schlageren efter kriget var en brokig samling av sjömanslåtar, trånande tillbakablickar på livet på landet och humor a la Povel Ramel och Ulf Peder Olrog. Här är ett urval av svenska melodier som snurrade flitigt i radiogrammofonerna under dessa år.

1945:
Här dansar de brede pojkarna
Resultat av plöjningstävlan
Sjömansjul på Hawaii

1946:
Jag är så glittrande glad
En prästkrage i min hand
Se Sundbyberg och sedan dö

1947:
Klockorna i Gamla stan
Vals i Furusund
Börja dagen med en schlager

1948:
Ordning på torpet
Tjo va' de' va' livat i holken i lördags'
Då börjar livets vår

1949:
Den gamla dansbanan
Gungorna och karusellen
Konserverad gröt

1950:
Jag ska ta morfar med mig ut i kväll
Pepita dansar
När man är ung och kär

1951:
Månsken över Ångermanälven
Tivedshambo
Det ska vara en cowboy

1952:
Flottarkärlek
Jag ska måla hela världen lilla mamma
Sommar, sommar, sommar

1953:
En gång jag seglar i hamn
Vi har den äran
Fiolen min

1954:
Det blir inget bröllop på lördag
Mjölnarens Iréne
Sjung och le

1955:
Se, nu tittar lilla solen in igen
Ann-Caroline
Filosofisk dixieland

Svenska radiogrammofoner ute i världen

De radiotillverkare som nu hade produktion i Sverige fick en avgjord fördel genom de importrestriktioner som infördes efter kriget. Samtidigt uppmuntrades de inhemska företagen att göra exportsatsningar. Europa låg i ruiner, men den svenska industrin var intakt.

Luxor såg en möjlighet att både ta tillbaka

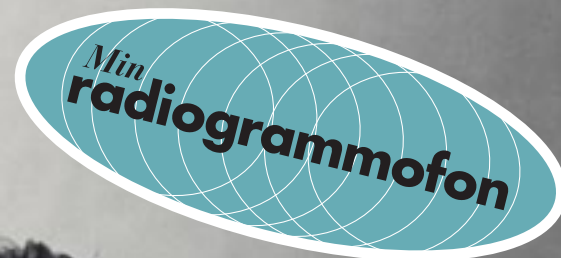
delar av den svenska marknaden och samtidigt ta steget ut i världen. 1947 lanserades därför en hel serie nya skivväxlare. En närmare granskning visar att inte mycket hade hänt rent tekniskt. Luxors lansering av nya modeller var mer ett sätt att visa, både i Sverige och utomlands, att här fanns en tillverkare med ett brett modellsortiment. Även AGA och Philips, som vid den här tiden var stora

på den svenska radiogrammofonmarknaden, presenterade under åren 1947–48 nya modeller utan att så mycket nytt tillkommit rent tekniskt.

Men nu var det dags för något som verkligen var nytt och som skulle ställa till en hel del huvudbry inom både skivbranschen och hos grammofontillverkarna.

Lasse Holm

– I början av 50-talet hade mina föräldrar en stor kloss till radiogrammofon som stod i ett hörn, jag har ett starkt minne av det från barndomen. Jag tror den var av märket Telefunken men minns inte om den hade skivväxlare.

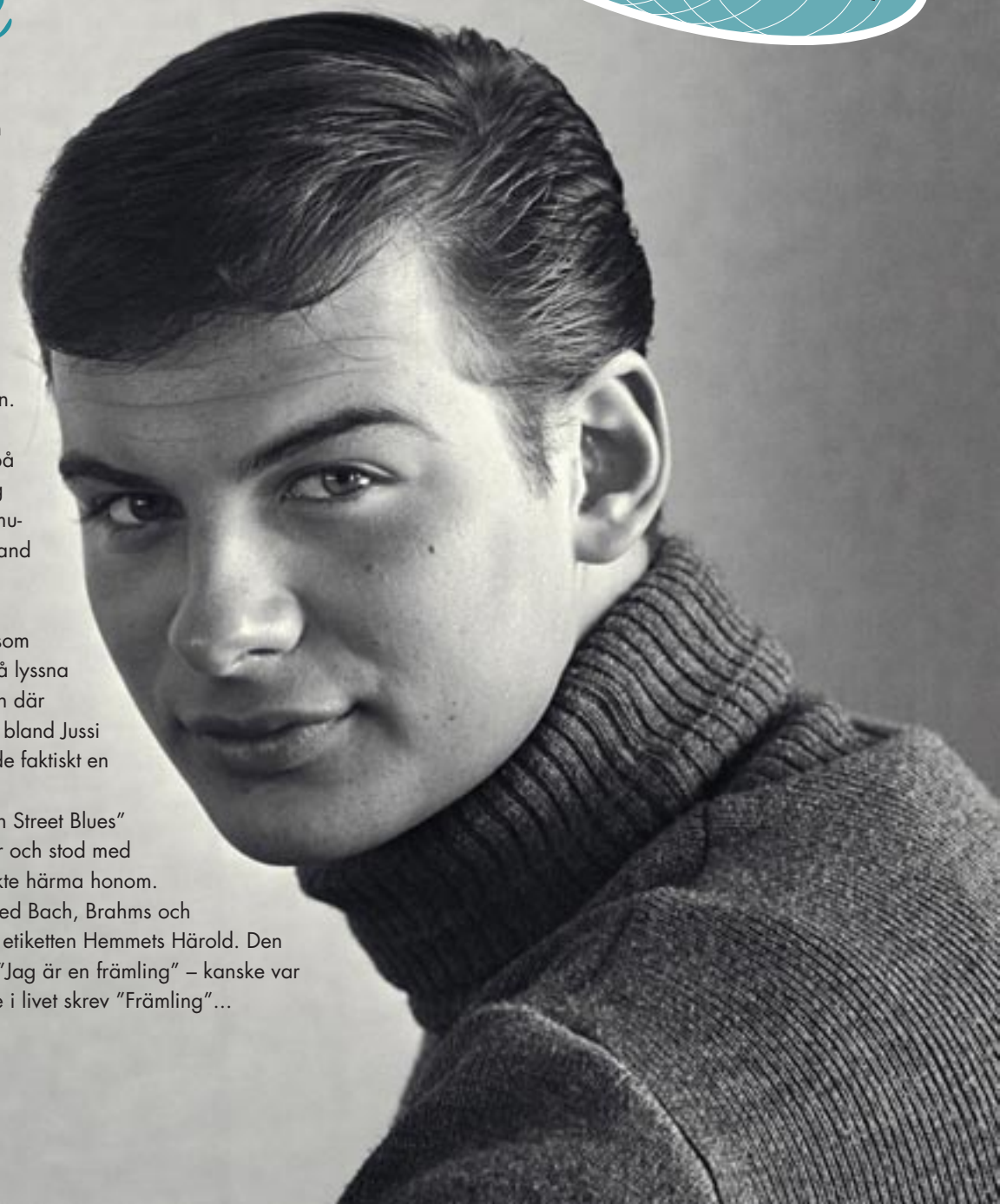
När jag var 4–5 år gammal var jag helt fascinerad av musiken som strömmade ut ur radiogrammofonen, och jag brukade stå framför den och trumma och tralla till musiken. Det har mina föräldrar berättat.

Radiogrammofonen hade stor påverkan på mig. För några år sedan höll jag ett föredrag om mig och mitt liv och min musik på Musikmuseet i Stockholm och då berättade jag om bland annat om den.

Jag minns att min far brukade spela Duke Ellington, annars var det mest klassisk musik som Brahms, Bach och Mozart. Jag brukade också lyssna på radioprogrammet Grammofontimmen, och där kunde det ibland smyga sig in en populär låt bland Jussi Björling och annat seriöst. En gång spelade de faktiskt en sång med Elvis.

Min första skiva, det måste ha varit "Basin Street Blues" med Louis Armstrong All Stars. Jag var nio år och stod med min trumpet framför grammofonen och försökte härma honom.

Jag kommer ihåg de klassiska skivorna med Bach, Brahms och Mozart, sen minns jag en speciell skiva med etiketten Hemmets Härold. Den religiöse sångaren Einar Ekberg sjöng låten "Jag är en främling" – kanske var det här grunden lades till att jag långt senare i livet skrev "Främling"...

Nya format och nya hastigheter

I juni 1948 lanserade nämligen Columbia i USA de första LP-skivorna i vinylplast. Ljudkvaliteten var markant bättre än på stenkakan och speltiden förlängdes. En del importerades också till Sverige, men marknaden var ytterst begränsad. Skivorna kunde bara spelas på specialimporterade grammfoner.

1949 tillkom dessutom 45-varvaren, lanserad av RCA. Den blev snabbt formatet för populärmusik, inte minst genom att den stöddes av jukebox-tillverkarna i USA.

Till en början var det krig mellan de båda formaten. Men rätt snart insåg både Columbia och RCA att det fanns plats för bägge varianterna, även om produktutvecklingen fortsatte. LP-skivan hade till en början 25 centimeters diameter, men under slutet av 50-talet blev 30 centimeter det dominerande formatet.

Här i Europa var tillverkarna av grammfoner totalt oförberedda på vinylen, de nya formaten och hastigheterna. Några blundade och räknade kallt med – eller hoppades – att det bara rörde sig om en övergående fluga.

Ett exempel: 1950 dök det plötsligt upp en helt ny svensk tillverkare av skivväxlare. Det var den Stockholmsbaserade radiotillverkaren Centrum som visade upp sin första egna modell, endast avsedd för stenkakor. När andra tillverkare kämpade för att hitta lösningar som gjorde det möjligt att både spela stenkakor och vinylskivor så presenterade Centrum alltså en skivväxlare som var omodern redan när den lanserades.

1940-talet slutade i förvirring, och förvirringen skulle fortsätta några år till. Men nu var 50-talet här. Ett decennium där radiogrammofonen, trots de inledande problemen, skulle få sitt verkliga genombrott.

PHILIPS

15 augusti 1949

Normalpriser

FÖR PHILIPS RADIOMOTTAGARE 1949/50

Typbeteckning	Strömsort	Apparatdjupa	Pris kr
RX 190/192 U	allström	"Philon"	Lev. mars 1950
RX 181 U	allström 220 V	"Philon"	175. —
RX 183 U	allström 117 V	"Philon"	175. —
RX 290 U	allström	"Philon"	188. —
RX 373 A	allström	"Philon"	234. —
RX 380 U	allström	"Philon"	234. —
RX 390 A	allström	"Philon"	Lev. november
RS 481 U	allström	alm eller mahogny	268. —
RS 473 U	allström	mahogny	295. —
RS 491 A	allström	alm eller mahogny	298. —
RS 481 A	allström	alm eller mahogny	304. —
RS 390 A	allström	alm eller mahogny	340. —
RS 552 A	allström	alm eller mahogny	Lev. november
RS 581 U	allström	mahogny	368. —
RS 571 A	allström	alm eller mahogny	390. —
RS 571 U	allström	mahogny	390. —
RDK 673 U	allström	valnöt	395. —
RX 490 A	allström	valnöt	450. —
RX 740 X	allström	valnöt	550. —
FS 681 A	allström	alm, mahogny, valnöt	438. —
FS 681 U	allström	alm, mahogny, valnöt	438. —
FS 692 A	allström	alm eller mahogny	Lev. oktober
FS 692 U	allström	alm eller mahogny	Lev. oktober
FS 670 U	allström	alm	480. —
FS 683 A	allström	alm, mahogny, valnöt	810. —
FS 683 U	allström	alm, mahogny, valnöt	810. —
LS 391 B	allström	allström	1 278. — inkl. skatt

Apparaturpriserna, fastställda av priskontrollnämnden, gälla vid kommande försäljning utan kommission. Vid erbetning avdrages erlagd delskatt vid från normalpriset, och 10 % pålägg för transport. — Rätt förbehålls att när som helst, utan avis och utan ansvar, ändra priser, specifikationer och utrustning.

PHILIPS AUTOMATISKA SKIVBYTARE

Typbeteckning	Strömsort	Pris inkl. skatt kr
148 V	allström	548. —
148 VT	allström	578. —
148 VL	allström	598. —

PHILIPS BILLRADIO

Typbeteckning	Strömsort	Pris kr
NR 491 V	allström	278. — inkl. skatt

Rätt till ändringar förbehålls

SVENSKA AKTIEBOLAGET PHILIPS

Philips radio — hälsar på sitt goda ljud

▲ Philips prislista från 1949 med vad man kallar normalpriser, motsvarar cirka prislista idag. Priserna måste på den här tiden vara godkända av staten via den s.k. Priskontrollnämnden.

Radiogrammfoner till OS-hjältarna

Gunnar Nordahl värvades till Milan 1949. Snart följde även Gunnar Gren och Nils Liedholm och Milans legendariska anfallstrio Gre-No-Li var skapad.

Året innan hade det svenska fotbollslandslaget med Nordahl, Gren och Liedholm i laget tagit hem guld vid olympiska spelen i London. I sin bok "Guld och gröna planer" skriver Gunnar Nordahl om den uppståndelse som följde vid hemkomsten till Sverige. En av hyllningarna kom från Svenska Fotbollsförbundet.

– Vi fick som gåva en magnifik matservis med de olympiska ringarna på och dessutom var sin radiogrammofon, minns Sveriges allra första fotbollsproffs.

Nog skulle man vilja ha en radiogrammofon

1950-talet var radiogrammofonens gyllene år, även om den i slutet av decenniet fick stark konkurrens om uppmärksamheten – av televisionen.

Anledningen till att radiogrammofonen blev en sådan försäljningssuccé är inte helt enkel att förklara. Men den viktigaste orsaken var det ekonomiska uppsvinget både i USA och Västeuropa och därmed en ökad köpkraft. Det gällde inte minst i Sverige. Här fanns gott om jobb, lönerna steg, och de allra flesta började få råd med mer än det nödvändigaste.

Det här var också urbaniseringens tid, även om den hade inletts långt tidigare. Flyttlassen gick från landet till staden och ofta till nybyggda lägenheter. Ett mer långsiktigt mål var en

egen liten villa eller åtminstone ett radhus.

I den nybyggda 50-talslägenheten fanns sovrum, vardagsrum, ett litet badrum med WC och badkar och i köket kyl med frys-fack. Fönstren var stora och många lägenheter hade balkong. Ljus och luft var viktigt för 50-talets arkitekter. Flytten kanske inte hade varit så lång rent geografiskt, men steget till det nya var ändå stort.

I takt med att nya bostadsområden växte fram skapades en helt ny boendestandard. Det var därför kanske inte så konstigt att radiogrammofonen blev en naturlig del av inredningen – en symbol för den nya tiden och det kompletta hemmet.

Det handlade också om en markering.

Bildtext

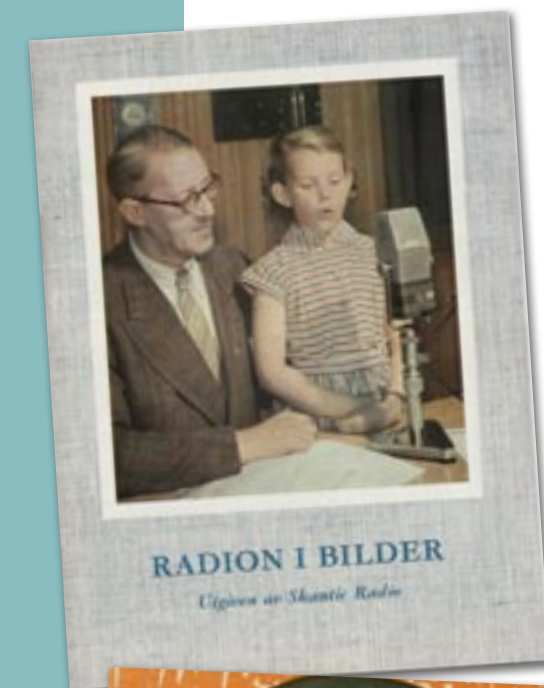
Barnen får lyssna till en ny ton

50-talet var definitivt barnens årtionde, inte bara beroende på de stora barnkullarna. I böckernas värld började man nu ta barnen på allvar. Författare som Astrid Lindgren, Tove Jansson och Lennart Hellsing gav ut böcker, där de lät barnen möta berättelser och karaktärer som snabbt blev klassiska.

Nu dök det också upp allt fler barnskivor i skivbutikerna. Thomas Funcks Kalle Stropp och Lennart Hellsings Krakel Spektakel var några favoriter som spelades på familjens nya radiogrammofon.

Radion hängde på, det var i olika radioprogram som många barn först mötte Pelle Svanslös, Mästerdetektiven Blomkvist och Ture Sventon. 1957 startade två andra klassiska barnradioprogram, *Småbarnskvarten* med uppläsningar av svensk barnlitteratur och *Radions adventskalender*.

Och familjeprogrammen passade alla – på lördagsmorgonen lyssnade både föräldrar och barn på Sigge Fürst och Frukostklubben innan det var dags att gå till jobb och skola (inga lediga lördagar på den tiden).

Ett litet genombrott för rockmusiken var *Toppoppmuff* – ett program med och om ungdomens idoler och favoriter. Programmet direktsändes från Harlem på Nalen på söndagskvällarna med start i oktober 1959. Premiärprogrammet innehöll bland annat den lyssnarbaserade topplistan *Skivbarometern*.

Ett annat legendariskt program i radio, direkt riktat till tonåringar, var *Timmen Tumba* med idrottsstjärnan Sven Tumba som programledare. På senhösten 1958 tävlades det om vem som var Sveriges rockkung – Little Gerhard vann.

Antalet program i etern med ungdomsprofil var ytterst få, men det behövde inte bara vara rock som inspirerade. Så här berättar Ulf Lundell i en radiointervju om sina upplevelser av radion och 50-talet:

”Min farsa hade alltid radion på, han spelade alltid musik. Schlagermusik, dragspel, alltihop det där. Jag tycker fortfarande att till exempel Calle Jularbo är bland det häftigaste man kan höra när han spelar Hammarforsens brus eller någonting sånt. Det är bara så sexigt och så stort.”

Illustration av en modell av vardagsrummet, som vill passa in i de flesta moderna möblering. En låg modell gör rummet en lugn och vilande atmosfär.

VI MÖBLERAR MED PHILIPS RADIO

I ett vardagsrum med strikt möblering passar det bra med en stilfull, lågmodell radiogrammofon som till exempel Philipsen. Den ger en diskret men utpräglad lygglighet till rummet.

Även i ett sovrum är det bra att ha en radio. Philipsen Lys, som har FM, passar i olika inredningar och är en stilfull, modern och praktisk lygglighet till rummet.

I det moderna köket har jagarna fått en framträdande roll. Köket går inte för här genom det utpräglade som Philipsen Lys ger ett lockert intryck.

Skilj modernitet och funktionell inredning. En modern inredning är en funktionell inredning som också är modern. Modernitet är en funktionell inredning som också är modern.

En modell som tillämpar den proportionella och funktionella inredningen till modernitet i den moderna inredningen med en modern inredning.

En gammal eller gammal inredning är inte funktionell. En gammal inredning är inte funktionell. En gammal inredning är inte funktionell.

Det är viktigt att ha en radio i köket. En radio i köket är viktigt. En radio i köket är viktigt.

En radio i köket är viktigt. En radio i köket är viktigt. En radio i köket är viktigt.

Att det också kunde bli lite för mycket av det goda antydde Eva von Zweigbergk, känd inredningsskribent i DN, när hon medverkade i Philips katalog från 1958–59 under rubriken "Radion är ingen skrytmöbel".

"Vad är det som är mest klädsamt hos en radioapparat? Att den hörs mer än den syns, att den diskret håller sig i bakgrunden, inte

tränger sig på för att lysa med polityr, glitter och fantasiknappar. En radio är inte längre något skrytföremål och därför bör den följa heminredningens allmänna utveckling... Den som sätter värde på en lugn, bekväm, modern möblering har länge haft svårt att hitta en radio, som gått in i miljön. Först på sistone har äntligen formgivaren kommit in även i radiofabriken."

Min radiogrammofon

Lill-Babs

– Vi hade definitivt en radiogrammofon hemma i Järvsö. Det var en Philips vad jag minns och vi var så stolta över den.

Den var en riktig möbel och stod i vardagsrummet. Pappa och mamma älskade musik och hade säkert valt att köpa radiogrammofonen i stället för någon annan möbel. Jag sjöng en gång med Charlie Norman under den här tiden, och han sade åt mig att jag måste lära mig knäppa på 2-4, Jag satte mig framför grammfonen och tränade och räknade ett-två-tre-fyr.

Vi köpte skivor i bokhandeln i Järvsö. Jag tror att den första skiva jag köpte och betalade själv var en med Ella Fitzgerald. Då hade jag tjänat lite pengar genom att hjälpa mamma med olika saker. Skivor var inget vi kunde köpa särskilt ofta.

Mamma och pappa spelade mycket evergreens, pappa gillade trummor och hade en platta med Gene Krupa. Annars var det skivor med Alice Babs, Ella Fitzgerald och Sammy Davis vi spelade. Jag minns också *Valpen där i fönstret* och *Käre John*.

I radion lyssnade jag på *Frukostklubben* – då satt hela familjen samlad – och *Barnens brevlåda*.

Det betydde mycket att ha en radiogrammofon hemma där jag kunde lyssna till den musik jag själv ville. Radion hade bara en kanal och det fanns ingen tv så radiogrammofonen var viktig, rena lyxen. Jag är verkligen glad över att mamma och pappa älskade musik.

Ella Fitzgerald med *Oops!*, Sarah Vaughan med *Preview*, Anita O'Day, Sammy Davis med *Birth of the Blues* och många plattor med Alice Babs är de jag mest förknippar med radiogrammofonen.

Ett lyft för svensk möbelindustri

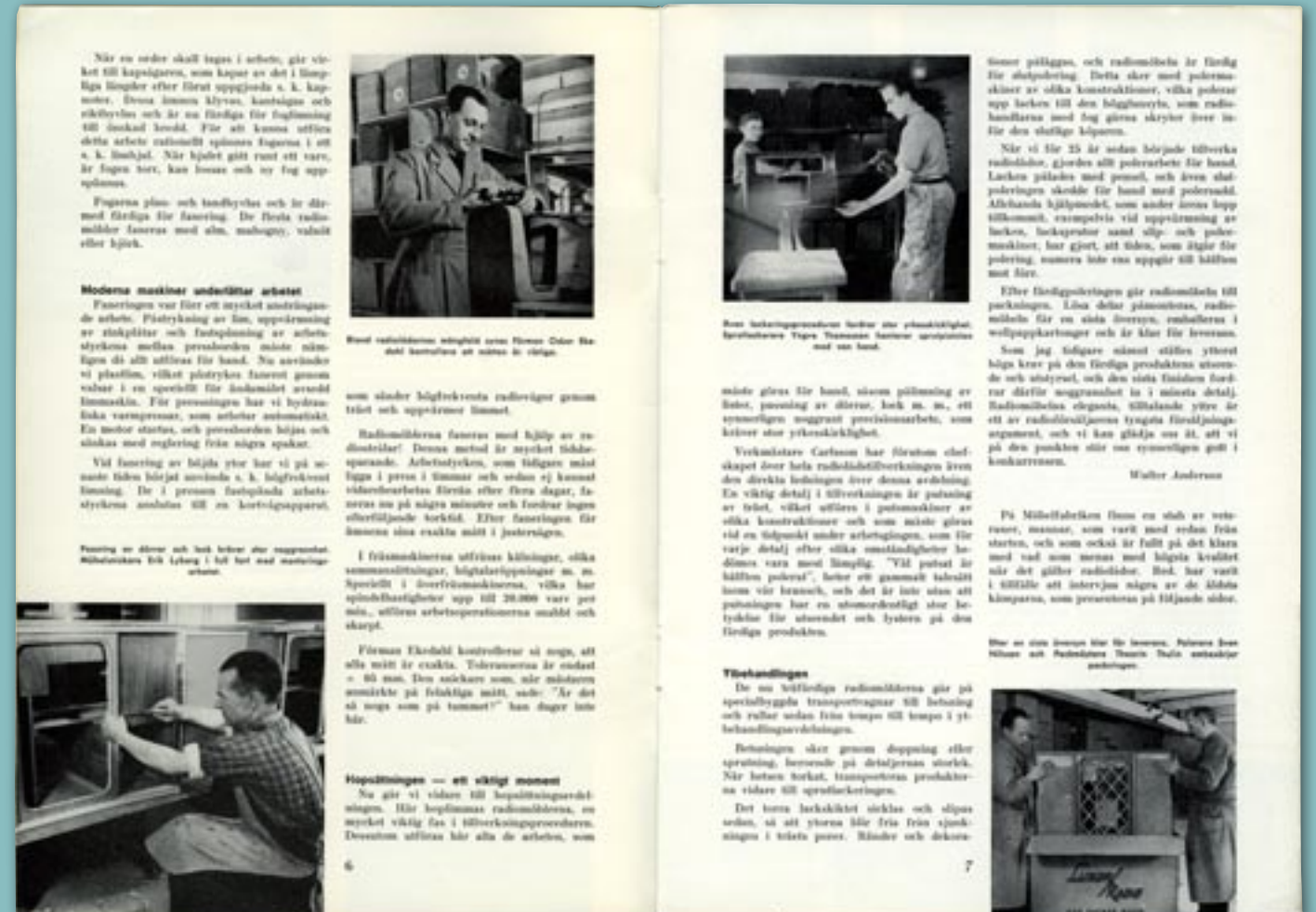
Radiogrammofonen var inte bara en ljudkälla utan också i högsta grad en möbel. Den blev, helt enkelt, en viktig del av inredningen i det svenska folkhemmet. Och att det fanns många olika synpunkter på hur detta folkhem skulle inredas visar den mängd olika möbelstilar som finns representerade i 40- och 50-talets olika modellprogram.

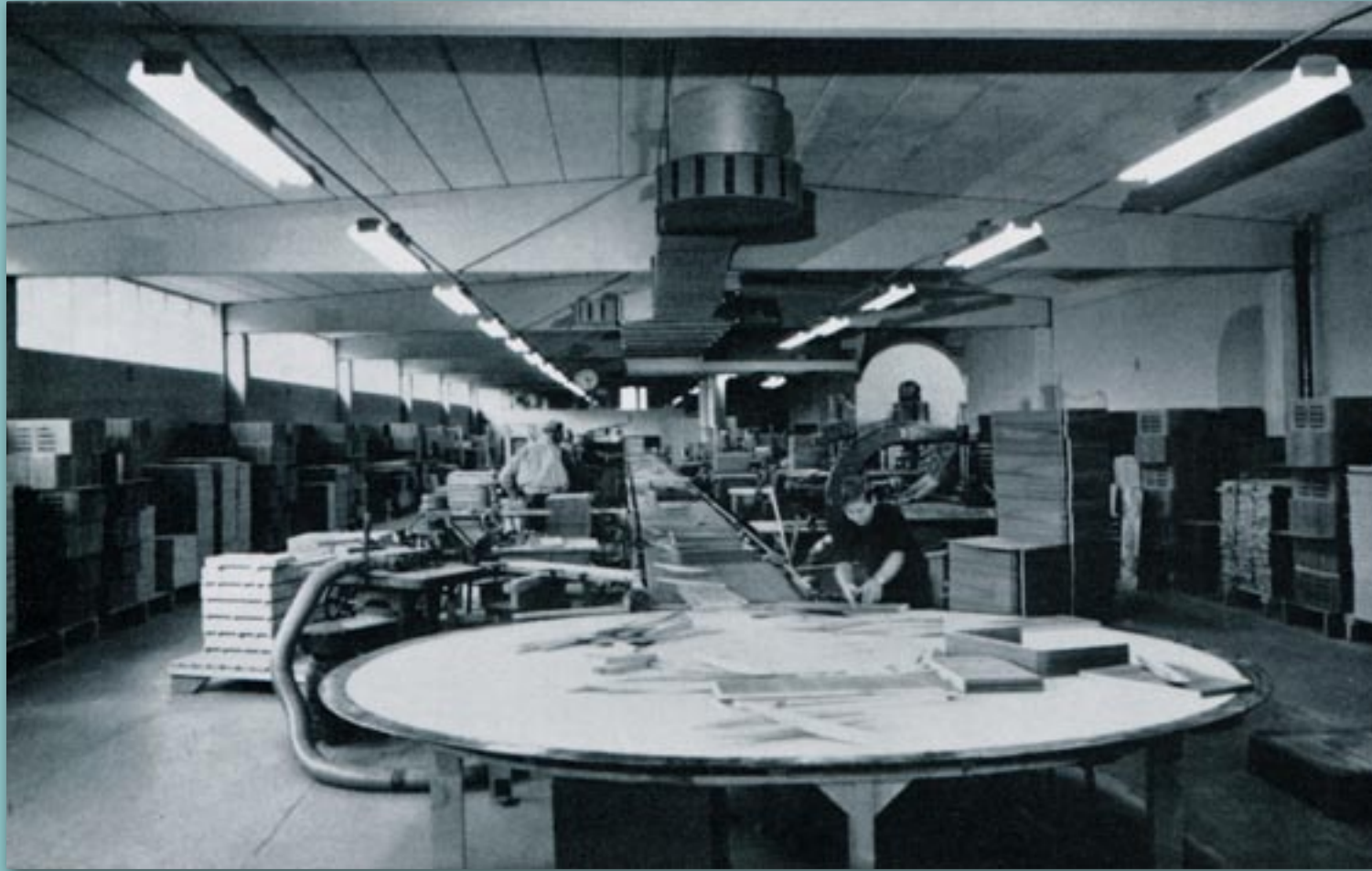
Men själva möbeln var oftast inget som de svenska radiogrammofontillverkarna själva byggde. Produktionen lades ut på underleverantörer bland möbeltillverkarna i Sverige.

Stor producent av både radio- och TV-möbler blev Skånska Ättikfabriken, senare Perstorp AB. Där hade man startat tillverkning av ekstolar redan 1922. De stora skogstillgångarna gjorde att träförädling och snickeri inte kändes alltför avlägset som ett komplement till ättiksproduktionen. Företaget hade inlett sin möbelproduktion vid absolut rätt tillfälle, visade det sig. När Radiotjänst 1925 började sina sändningar öppnade sig en helt ny marknad.

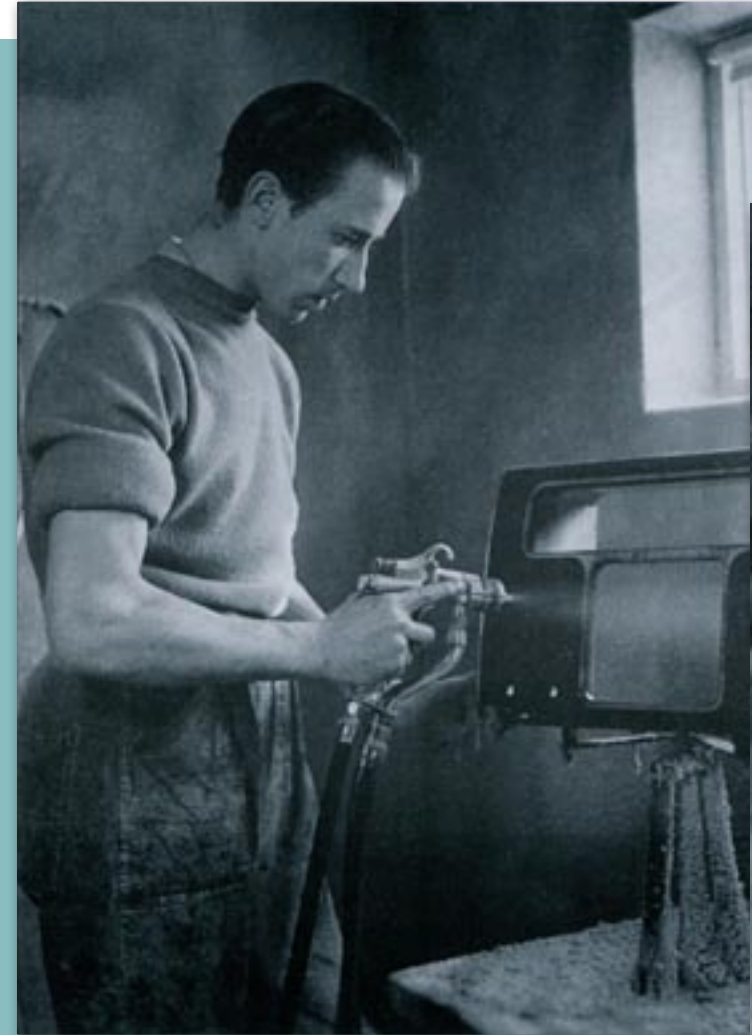
Skånska Ättikfabriken fick snabbt bra kontakt med många radiotillverkare. Den stora efterfrågan ledde också till att produktionen hela tiden växte. På 1940-talet tillverkades cirka 900 radiolådor i veckan i Perstorp.

Men det var inte bara trä som användes. Isolitdetaljer (isolit var en föregångare till plasten) i form av knappar och högtalardekor gjordes i stora serier under 30- och 40-talet.

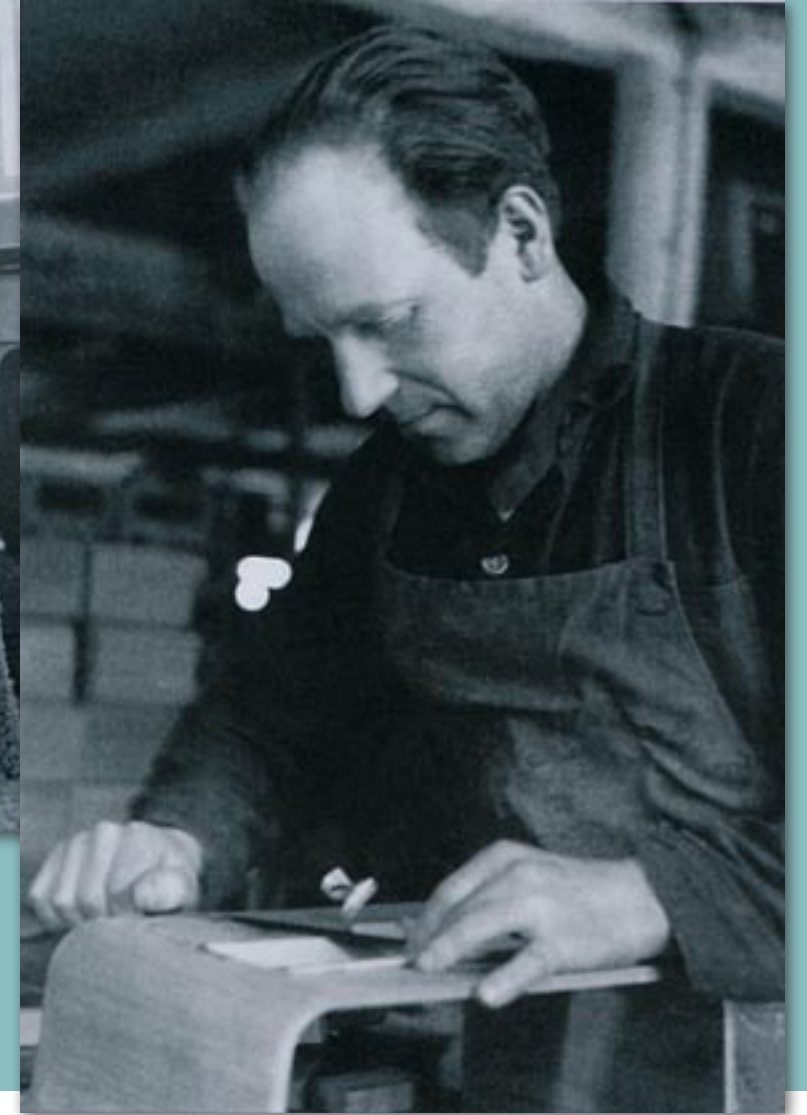

Maskinbearbetningsavdelningen vid den på radio- och TV-möbler specialiserade möbelfabriken.
Bild från Skånska Ättikfabrikens årsredovisning 1962–63.

Stilstudier från möbelfabriken i Perstorp. T.v. sprutlackerar Yngve Johansson en radiolåda – året är 1949. T.h. arbetar Lars-Erik Johansson med en radiolåda i samma fabrik – året är ca 1963.

I väntan på Tio i topp

I mitten av 50-talet fanns inte bara ett stort utbud av radiogrammofoner, avdelningen för grammofonskivor växte också hos radiohandlare. Klas Burling fick en bra inblick i vad som efterfrågades när han arbetade i skivaffär på Östermalm i slutet av 50-talet. Samma skivaffär som Sverige Radio anlidade för sina inköp.

– Det tre musikstilar som dominerade bland ungdomar under andra hälften av 50-talet var rock’n’roll, dixieland och skiffle. Dixieland var störst på skolorna. Rocken var mer raggarnas musik.

– Kingside, som sedan blev en stor popklubb på 60-talet, började med skiffle tidigt.

Ute i landet hade rockartister som Little Gerhard, Rock-Ragge och Boris framgångar i folkparkerna. Men det var få utländska rockartister som kom till Sverige – de svenska artisterna fick dominera scenen.

– Undantaget är Tommy Steele, som kom till Sverige 1958. När utländska storförkunnheter kom hit var det jazzartister som Duke Ellington och Oscar Peterson.

Det skulle inte dröja så länge innan de utländska besöken blev fler, men nu var det inte rock som gällde längre.

– The Beatles första utlandsturné gick till Sverige, och det var här som Beach Boys först fick en topplacering på en skivlista. Vi var faktiskt före USA när *Surfin’ Safari* blev etta på Tio i topp hösten 1962. Det hände mycket på bara några år.

Men låt oss stanna kvar på 50-talet. I väntan på 60-talet, pop, Klas Burling och radions första topplistor så bestämde sig Expressen redan 1956 för att lansera en lista baserad på rundringningar till olika skivbutiker. Vi kan här få en aning om vad som spelades på alla nyinköpta radiogrammofoner.

Det var melodierna som rangordnades och inte enstaka insjungningar. Den sammanlagda försäljningen räknades.

Expressens lista, januari 1956:

Rock Around The Clock

Bill Haley

C’est magnifique

Lucienne Delyle respektive Per Lindqvist

Flickan i dalen

Tjotta Olsson

Den ena röd, den andra vit

Ernie Englund

When The Saints Go Marching In

Louis Armstrong

Min gula ros i Texas

Cacka Israelsson

Man måste vara om sig och kring sig

Thore Skogman

Ekorren

Alice Babs

Unchained Melody

Les Baxter

Rumba i engelska parken

Owe Thörnqvist

Även Sveriges Radio gjorde ett försök med en topplista i slutet av 1959. Det skedde i programmet Toppoppmuff som sändes på söndagskvällarna från Nalen. Premiärprogrammet innehöll den på lyssnARBrev baserade topplistan Skivbarometern. Så här såg favoriterna ut den 16 oktober 1959:

1. *Vid foten av fjället*
Sven Gösta Jonsson
2. *Livin` Doll*
Cliff Richard
3. *Goodbye Jimmy Goodbye*
Kathy Linden
4. *Petite Fleur*
Chris Barber
5. *A Big Hunk O`Love*
Elvis Presley
6. *Angelina*
Eddie Calvert
7. *Lonely Boy*
Paul Anka
8. *Mona Lisa*
Conway Twitty
9. *I Need Your Love Tonight*
Elvis Presley
10. *I dina kvarter*
Lars Lönndahl

Vad hade då hänt med stenkakorna? Hade de ingen egen lista? Nej, tyvärr. Från mitten av 50-talet var de på väg nedåt i försäljning, och i oktober 1958 gavs den allra sista svensktpressade stenkakan ut i Sverige: en Karusell-skiva med Paul Anka och låtarna *Just Young/So It's Goodbye* (onekligen en passande titel).

Nöjd med sitt val...

Det finns många goda skäl varför HMV är välkänt över hela världen. Under detta varumärke gjorde den begynnande gramfonindustrin sina första famlande steg och under det halva århundrade som har gått har HMV bevisat sin förgrundsställning. HIS MASTER'S VOICE är ett märke som betyder garanti för högsta kvalitet. Detta gäller för alla HMV-produkter, av vilka vi här har glädjen att presentera för Er en serie skivspelare och förstärkaranläggningar. HMV skivspelare finns i

många olika modeller – men vilken Ni än väljer så har Ni gjort ett gott val...

HMV 4-speed skivspelare Stereo

Denna populära modell finns nu i tiotusentals hem landet runt. Trots sina fina tekniska egenskaper är den inte ömtålig – den tål även att det finns barn i huset! Med sina fyra hastigheter kan den spela alla förekommande typer av skivor. Den moderna lådan kan fås helt i teak eller med teakgavlar och mellanstycke av konstläderpapp i tre olika färger och det är säkert en av dem som passar Er smak... Pick-upen har två safirer, den ena avsedd för stereo och mikrosparskivor, den andra för 78-varvsskivor. Om Ni är en mycket kräsen lyssnare och har en god förstärkare kan Ni för en rimlig merkostnad få skivspelaren levererad med

Ortofons världsberömda pick-up. Den har dock inte två safirer så om Ni vill spela både moderna skivor och även gamla 78-varvsupptagningar måste Ni ha två olika pick-ups. De olika hastigheterna inställas enkelt med varvomkopplaren. En speciell finess är knappen i mitten som reglerar finjusteringen av hastigheten. HMV:s skivspelare har haft en förgrundsställning under flera år men håller jämna steg med utvecklingen. Skivspelaren är numera försedd med universalpick-up för spelning av både stereo och vanliga skivor.

Typ 523 v (växelström), 335×255×140 mm.

Typ 524 u (universal), 335×255×160 mm.

Sven-Gösta Jonsson

(Rockande sammen)

– Jag tror vi hade den snyggaste radiogrammofonen i Ammarnäs. I alla fall i grannskapet. Det var en Luma i teak med skivväxlare och fack för skivorna. Jag hade övertalat mina föräldrar att köpa den så att jag kunde spela mina favoriter, Elvis framför allt. Pappa och mamma och min lillebror var inte särskilt intresserade av musik.

– Radiogrammofonen stod i stora rummet. En snygg möbel som verkligen prydd sin plats. Ovanpå ställde mamma blommor och fotografier.

– Bland de första skivor jag spelade var *Jailhouse Rock* med Elvis och nånting med Tommy Steele som jag glömt. Bill Haley också förstås. Men det var inte bara rock som gällde. Jag gillade också Glenn Millers orkester med *Moonlight Serenade* och *American Patrol*. Likaså Peggy Lee med *Fever*. Men Elvis gick utanpå allt, hela hans repertoar var fantastisk. Det gick inte att få honom ur huvudet.

– Ofta laddade jag skivväxlaren med en packe skivor. Aldrig något problem. Den funkade förträffligt.

– På radion lyssnade pappa på nyheterna och jag på Radio Luxemburg, så gott det gick. Det var som magi när man fick in stationen ordentligt. Men också mycket störningar. Sällan man kunde höra en hel låt perfekt.

– En kompis i byn var lika intresserad av musik som jag. Hemma hos honom spelade vi på hans rum. Han hade en enklare grammofon, en sån där med högtalarna i locket. Men det gick bra det med.

Statlig kontroll av priserna

Under nästan hela radiogrammofonernas historia var priserna noga kontrollerade. Först ut var radiohandlarnas samarbetsorganisation, Rafa, som hade bildats 1934. För att förhindra inbördes konkurrens fick de av leverantörerna fastställda priserna inte understigas. Rafa hade jurister som reste runt i landet och gjorde "provköp" hos radiohandlarna. Den som överträdde bestämmelserna och lämnade rabatt kunde dömas till böter.

År 1941 inrättades den statliga priskontrollnämnden som hade till uppgift att kontrollera priserna och begränsa prisökningar i krigstider. Uppdraget omfattade naturligtvis även radiogrammofonerna.

Priskontrollnämnden, som alltså bestämde det högsta pris som radiohandlarna fick ta ut av köparna, fortsatte sin verksamhet även efter kriget. Det väckte stort missnöje inom branschen som kallade det "en socialisering av varudistributionen". Så här beskriver Sveriges Radiohandlares Riksförbund (SRR) situationen i sin årsberättelse från 1954:

"En omfattande debatt om varudistribution pågår för närvarande i Sverige. Nyligen har en statlig kommitté nedkommit med ett omfångsrikt betänkande med förslag om bl a permanentad priskontroll och ökad övervakning av handeln. Bakom det hela spåras en önskan till so-

cialisering av varudistributionen och en rigorös kontroll, vars yttersta konsekvenser är ett avskaffande av det fria konsumtionsvalet.

Till utredningen har fogats en särskild utredning om konsumentkapitalvarorna, där radiomottagarna intaga en framskjuten plats. Priskontrollnämnden håller på att undersöka om SRR:s medlemmar följa riktpiserna mer strikt än utanför organisationen stående företag. Näringsfrihetsrådet har hos Kungl Kommerskollegium hemställt att Monopolutredningsbyrån måtte göra en stor undersökning av radiobranschen. Detta har även bifallits och byråns tjänstemän ha på SRR:s expedition hämtat samtliga handlingar såsom protokoll, brev, kopior, cirkulär m m."

Den statliga priskontrollnämnden avskaffades 1956 och ersattas med Statens pris- och kartellnämnd. Samtidigt upphörde den statliga kontrollen av priserna på radiogrammofoner.

Nu var det istället dags för oms. Den 1 januari 1960 infördes en omsättningsskatt på fyra procent. Hösten 1959 upplevde därför handlarna en väntad köprusch. Alla ville köpa en TV innan skatten höjdes.

Svea Radio

SVEA Radio vid Amiralstorget i Karlskrona grundades 1909 som Cigarr & Tidningsaffären SVEA Fotografiskt Magasin. Det är ett utmärkt exempel på hur en butik från seklets början kan överleva genom att successivt anpassa sitt utbud efter vad det finns efterfrågan på. Man börjar helt enkelt sälja radioapparater och år 1925 ändrar man firmanamnet genom att lägga till ordet Radioavdelning. Klart cigarrkunderna skall kunna lyssna på radio emedan man röker cigarr! I flera annonser från den här tiden står det Cigarr & Tidningsaffären SVEAs Radioavdelning, vilket många kanske tyckte var lite ovanligt. År 1958 ändrades namnet till SVEA Forato AB (initialerna FOTO, RADIO, TOBak) och de hade då 25 anställda och var Karlskronas äldsta radioaffär. Nils-Harald Ottosson var anställd under många år. Han minns då han var springpojke och berättar att rätt som det var kunde han få ordern: "Ta BJ:n och cykla till ungdomsgården! Vad var då "BJ:n"? Jo, det var en uthyrningsenhet som bestod av en amerikakoffertliknande låda vari man hade en skivväxlare för 78-varvsskivor, en på den egna verkstaden byggd rörförstärkare samt på framsidan en infälld stor högtalare. Det uppfällbara locket var försett med två kraftiga handtag för att cykelbuden lättare skulle kunna förflytta ekipaget. På firmacykelns bakre pakethållare spändes så BJ:n fast och färden kunde börja. Kanske gick den till HSB-huset källare på Landsväggsgatan 12. Där i källaren fanns på den tiden en populär föreningslokal som användes för olika danser, föreningsmöten och examensfester. Populärt kallat Ungdomsgården. Den portabla musikanläggningen var uppkallad efter konstruktören, SVEAs mångåriga radioentreprenör Bernt Jönsson – BJ". Njut av bilderna som vi fått av Nils-Harald. Det var innan Microsoft och Internet...

tack

Stort tack till följande personer som med sina hågkomster och kunskap lämnat bidrag till innehållet i denna bok:

Lars-Göran Andersson, Framtidsantiken, Stockholm, Anders Appelqvist, CE-Konsument-elektronikbranchen, Stockholm, Evert Axelsson, Bodafors, Leif Berggren, Stockholm, Sten Berglind, Stockholm, Bernt Bolmelid, Husqvarna, Klas Burling, Stockholm, Anders Burman, Stockholm, Claes af Geijerstam, Stockholm, Berit Ekström, Perstorp, Gert Ekström, Perstorp, Ingela ”Pling” Forsman, Stockholm, Olle Franzén, Stockholm, Bertil Gylling, Stockholm, Gunnel Hedberg, Perstorp, Lasse Holm, Stockholm, Stefan Johansson, Statens Ljud och Bildarkiv, Sven-Gösta Jonsson, Stockholm, Birgit ”Rock-Olga” Magnusson, Hedared, Johnny Karlsson, Olofström, Hans Larsson, Stockholm, Gert Lengstrand, Kungälv, Torbjörn Lenskog, Kungsgör, Johan van der Levin, Malmö, Leif Lindblom, Stockholm, Börje Lundberg, Stockholm, Anna-Lena Löfgren, Rånäs, Arne Norlander, Mariestad, Nils-Harald Ottosson, Olofström, Eje Ringquist, Stockholm, Alf Svensson, Gränna, Barbro ”Lill-Babs” Svensson, Järvsö/Stockholm, Anders “Sodas” Söderström, Lidköping, Wilhelm Wendt, Stockholm, Robert Wickström, Solna, Curt Widegren, Stockholm, Göte Wilhelmsson, Stockholm, Kristina Wirbing, CE-Konsumentelektronikbranchen, Stockholm

Tack också till följande utställningar som på olika sätt bidragit med information:

Bodafors Radiomuseum är grundat av f.d. lantbrevbäraren och eldsjälén Evert Axelsson och drivs idag av Sandsjö Hembygdsförening. Här kan man se en stor samling radioapparater och radiogrammofoner varav många har träkabinett som tillverkats på orten av legendariska Svenska Möbelfabrikerna i Bodafors. Det var en av Sveriges största möbelfabriker och hade som mest över 400 anställda. På museet finns idag också ett omfattande arkiv med dokumentation, filmer etc från fabriken som hade en omfattande produktion av radiolådor av olika slag åt de svenska radiofabrikanterna. Svenska Möbelfabrikerna blev senare en del av DUX möbelfabrik (ingen relation till radiotillverkaren). Kolla öppettider i förväg. *www.sandsjohembygdsforening.se*

Motala Motormuseum i Motala drivs av f.d. radiohandlaren och forne Luxor-medarbetaren Jan-Olov Boll. Inrymt i Motormuseet finns även ett Radiomuseum som har en omfattande utställning kring grammofonens-, radions- och TVns historia i Sverige. Här hittar man givetvis också mycket spännande historia kring Motalas stolthet, Luxor Radio. Museet har årligen över 100.000 besökare och är öppet året runt. *www.motormuseum.se*

Plastens Hus i Perstorp är ett museum om plastindustrins utveckling i Sverige och om Skånska Ättikfabrikens roll i synnerhet. Man har en avdelning som visar prov på några av de många olika radiolådor som fabriken möbelavdelning tillverkade från slutet av 20-talet och framåt. De flesta var dessutom försedda med olika hårdplastkomponenter (som rattar, vred, galler och lister), något Ättik-fabriken redan 1923 hade börjat producera åt de allra första radio-tillverkarna. Bolaget, som idag heter Perstorp AB, var Nordens första plastindustri och även under en period landets största tillverkare av radiolådor. Öppet året runt. *www.plastenshus.se*

Radiomuseet i Jönköping är baserat på den legendariske radiohandlaren Erik E. Karlssons omfattande radiosamlingar och som efterhand har kompletterats genom inköp och donationer. Erik öppnade sin första radiobutik redan 1925, endast tre månader efter att Radiotjänst började sina sändningar. Han drev så småningom tre stora radioaffärer i Jönköping och Husqvarna. Museet drivs idag av en stiftelse och omfattar sannolikt Sveriges största samling av radioapparater och radiogrammofoner. Öppet året runt. *www.radiomuseet.com*

foto

Lent prate faccum vent ad dolorpe rostis nonsectet ad dolesto consequissim nim verat, suscipis usclit dionsendre mincil eummy nisim numsandipis nulla facipsu scidunt er sim at lore vendit do dolorti smolorem aci blaore dolore eugiat praesequisl dio dit nis atum ip eugait ad tat, quatie eugiat nos num vel utpat. Estrud tetuero estin venim dolore tat ulpute dolent wisis nonummodolor si. suscipis usclit dionsendre mincil eummy nisim numsandipis nulla facipsu scidunt er sim at lore vendit do dolorti smolorem aci blaore dolore eugiat praesequisl dio dit nis atum ip eugait ad tat, quatie eugiat nos num vel utpat. Estrud.